

Mesleki ve Teknik Eğitim: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Mesleki ve teknik eğitim ile ilgili düzenlemelerin sadece eğitim sürecindeki eksikliklere veya yaşanan sorunlara odaklanması yanıltıcıdır. Mesleki ve teknik eğitim sistemini eğitim öncesi, eğitim içi ve eğitim sonrası olmak üzere bütün bir sistem olarak ele almak gerekmektedir.

Doç. Dr. Oktay ADIGÜZEL

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim ABD

Giriş

Türk ekonomisinin gelişmiş ülkeler ile küresel dünya pazarında rekabet edebilmesi için nitelikli bir eğitim sistemine ihtiyacı vardır. Okul öncesi eğitimden yükseköğretim düzeyine kadar bütüncül olarak ele alınması gereken eğitim sistemi, ülkemizin kalkınması ve coğrafyasında söz sahibi olabilmesi için temel koşuldur. Araştıran, geliştiren, girişimci, mesleki yeterlikleri yüksek yirmibirinci yüzyıl becerilerine sahip bireyler yetiştirmek bu amaca ulaşabilmek için gerekli koşullardan bazılarıdır.

Türkiye nüfus büyüklüğünün yanı sıra demografik özellikleri açısından da Avrupa Birliği ülkelerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 75 milyonu aşan Türkiye nüfusunun % 50'si 30 yaş altı bireyler tarafından oluşmaktadır. Nüfusun yaklaşık % 77'si il ve ilçelerde yaşamakta, kadın ve erkek nüfusu sayısında da yarı yarıya yakın bir oran bulunmaktadır. Türkiye 0-14 ve 15-24 yaş arası nüfus yoğunluğu açısından Avrupa Birliği ülkeleri arasında birinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu bu genç nüfus oranı küresel ekonomi açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte mesleki yeterlilikleri yüksek olmayan bir nüfusun etki alanı da sınır olacaktır. Daha da ötesi ucuz işgücü olarak kullanılmaya açık olacaklardır. Bu nedenle mesleki ve teknik eğitim sistemi içerisinde nüfus yoğunluğunu, doğru politikalar izleyerek yönlendirmek büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin nüfus yoğunluğu ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında ikinci sırada olmasına karşın eğitime ayırdığı gayri safi milli hâsıla oranı ile bu ülkeler arasında sonuncu sıralarda yer almaktadır.

Ülkemizde mesleki ve teknik eğitime yönelik talepler halen istenen düzeye ulaşabilmiş değildir. 2012-2013 genel eğitim ve mesleki teknik eğitim arasında % 55'e % 45'lik bir oran bulunmaktadır. Bu durum ülkemizde ki yoğun öğrenci akışının genel eğitime yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun sebepleri ve alınması gereken önlemler yazıda tartışılmıştır. Genel eğitime yönelik gerçekleşen bu güçlü öğrenci akışının sonucu olarak yükseköğretim sistemine de yoğun bir öğrenci talebi oluşmaktadır. 2012-2013 göstergelerine göre yükseköğretime geçiş sınavına başvuran 1 milyon 866 bin 449 öğrencinin % 67'sinin genel ortaöğretim mezunları, % 33'ünün ise mesleki ve teknik ortaöğretim mezunları tarafından oluşturulduğunu göstermektedir (Adıgüzel, 2014). Arzın talebi karşılamadaki yetersizliği, genel eğitim mezunu öğrencilerin önemli bir kısmının ucuz işgücü olarak işgücü piyasasında kullanılmalarına neden olmaktadır. Herhangi bir mesleki yeterliliğe sahip olmayan bu bireyler iş yaşamı içerisinde informal öğrenmeler yoluyla mesleki yeterliklere sahip olmaya çalışmaktadırlar.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2011 yılı verileri, Türkiye'de 26 milyon 726 bin çalışanın bulunduğu ve bu çalışan nüfusun, % 54'ünün ilköğretim-ortaokul mezunları, % 20'sinin lise mezunları, % 17'sinin ise fakülte ve yüksekokul mezunları, % 5'inin okuryazar olup ancak herhangi bir okul bitirmeyenler ve % 4'ünün okuryazar olmayanlar tarafından oluşturulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, ülkemizin işgücünü oluşturan ancak herhangi bir mesleki ve teknik eğitim diploması bulunmayan çalışanların sayısının genel çalışan sayısına oranı yaklaşık olarak % 63'üne denk geldiği görülmektedir (Adigüzel, 2014). Bu oran gerçekte ülkemizdeki mesleki ve teknik eğitimin etkililiğini daha doğrusu etkisizliğini gösteren en çarpıcı istatistiksel göstergelerden birisidir. Çalışan nüfusun içerisinde her sektörden insanın bulunduğu bu durum informal eğitimin formal eğitimin önüne geçtiğini göstermektedir.

Mesleki ve teknik eğitim ile ilgili düzenlemelerin sadece eğitim sürecindeki eksikliklere veya yaşanan sorunlara odaklanması yanıltıcıdır. Mesleki ve teknik eğitim sistemini eğitim öncesi, eğitim içi ve eğitim sonrası olmak üzere bütün bir sistem olarak ele almak gerekmektedir. Mesleki ve teknik eğitim sistemine geçiş ile mesleki-teknik eğitimden yükseköğretime geçiş en az mesleki ve teknik eğitim süreci kadar önemlidir. Bunların yanısıra sistemin diğer bir önemli ögesi ise öğretmenlerdir. Öğretmenlerin mesleklerine yönelik ilgileri, tutumları, alan bilgileri ve öğretici özellikleri mesleki ve teknik eğitimin niteliği açısından büyük önem arz etmektedir.

Mesleki Ve Teknik Eğitim Geçiş Sürecine Yönelik Görüş Ve Öneriler

Mesleki ve teknik eğitim, genel eğitimden farklı olarak daha fazla ilgi ve olumlu tutum gerektiren bir eğitim türüdür. Öğrencilere hem uygulama becerilerinin hem de teorik bilgilerin kazandırılmasının amaçlandığı bu eğitimin başarısında, öğrencilerin yönelindikleri meslek alanlarına dönük ilgileri, tutumları, benlik algıları gibi duyuşsal özellikleri önemli bir rol oynamaktadır.

Mesleki ve teknik eğitime geçiş sürecinde meslek alanlarının ailelere ve öğrencilere tanıtımı büyük önem taşımaktadır. Çocuklarını yönlendiren aileler, birçok meslek türünü yeterince tanımamakta veya gelecekte önem kazanacak meslekleri yeterince analiz edememektedirler. Bu nedenle gerek toplantılar yoluyla, gerekse kamu spotları gibi basılı ve görsel medya aracılığıyla aileler ve çocuklar bilgilendirilmelidir. Bir diğer önemli husus ise çocukların erken yaşlarda bireysel farklılıklarını tanıyarak hangi meslek alanlarında başarılı olabileceklerine yönelik yönlendirmeler yapmaktır. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanlarında uzmanlar tarafından gerçekleştirilmesi gereken bu tanılama, çocukların hem ilgi duydukları hem de yeteneklerinin olduğu meslek alanlarına yönlentilmelerinde önemli bir geçiş basamağıdır. Okul öncesi dönemden, ortaokul sonuna kadar yapılan izlemeler ve tanılamalar çocukların kendi bireysel özelliklerine daha uygun seçim yapabilmelerini kolaylaştıracaktır.

Mevcut sistemde, yakın zamanda uygulamaya konan "Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG)" sınavı sonuçları ile yılsonu başarı puanları dikkate alınarak öğrenciler liselere yerleştirilmektedirler. Mesleki ve teknik liselerine geçiş için de kullanılan bu yerleştirme türünün, öğrencilerin tercih edecekleri meslek alanlarına yönelik ilgi, tutum gibi duyuşsal düzeyde hazırbulunuşluklarını ve bu alanlara yönelik motor becerilerini ölçen bir özelliği bulunmamaktadır. TEOG sınavı ağırlıklı olarak merkezi ortak derslere ilişkin öğrencilerin bilişsel düzeydeki durumlarını belirlemeye yönelik ölçüm yapmaktadır. Bununla birlikte bu sınavlara ilişkin örnek sorular incelendiğinde, sınav sorularının ağırlıklı olarak bilişsel süreç boyutunda hatırlama ve anlama, bilgi birikimi boyutunda ise kavramsal ve olgusal düzeyde yani bilişsel alanın en alt düzeylerinde ölçüm yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla bu sınavlar öğrencilerin mesleki eğitime yönelik bilişsel becerilerini de yeterli olarak yoklayamamaktadır.

Daha önce de bahsedildiği gibi mesleki eğitim için öğrencilerin yerleştirildikleri alanlara uygunluklarının belirlenebilmesi için düzenlenecek geçiş sınavlarının öğrencilerin uygulama, çözümlenme, yaratma ve değerlendirme düzeyindeki becerilerini de yoklaması oldukça önemlidir. Örnek olarak mesleki eğitim görecektir öğrencilerde yaratıcılık, yenilenme, eleştirel düşünme, problem çözme gibi beceriler oldukça önemlidir. Mesleki eğitime geçişte bu becerilerin yoklanarak seçim yapılması ayrı bir önem taşımaktadır. Ancak mesleki eğitime talep yetersizliği seçici olma ölçütlerini ne yazık ki düşürmektedir.

Mesleki eğitime geçiş sürecinde temel bilişsel ve üstbilişsel becerilerinin yanısıra, öğrencilerin meslek alanlarına yönelik ilgileri, tutumları, benlik algıları gibi duyuşsal özelliklerinin ile mesleğin gerektirdiği temel motor becerilerinin de belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle merkezi sınavlar, yılsonu başarı puanları ile birlikte öğrencilerin duyuşsal özelliklerinin de tanınması ve bu tanılama sonuçlarının yerleştirme sürecinde değerlendirilmesi de düşünülebilir.

Mesleki Ve Teknik Eğitim Sürecine İlişkin Görüş Ve Öneriler

Mesleki ve teknik eğitim okullarının fiziki altyapılarının, eğitim programlarının ve öğretmen niteliklerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Okul programlarının geliştirilmesinde ve modüllerin tasarımında üniversitelerdeki akademisyenlerden daha fazla destek alınmalıdır. Program değerlendirme çalışmaları üniversitelerdeki uzman akademisyenler tarafından yapılmalıdır.

Mesleki ve teknik eğitim programları 21 yüzyıl becerileri olarak adlandırılan; öğrenme ve yenilenme becerilerini (yaratıcılık, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve işbirliği); bilgi, medya ve teknoloji becerilerini (bilgi okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı); yaşam ve meslek becerilerini (girişimcilik ve öz-yönelim, sosyal ve kültürlerarası beceriler, üretkenlik, liderlik) (Milli Eğitim Bakanlığı, 2007) geliştirecek şekilde etkinlik odaklı olarak yeniden düzenlenmelidir.

Öğrencilerin mesleki gelişmeleri izleyebilecek kadar yabancı dil bilgisine sahip olmaları oldukça önemlidir. Mesleki ve teknik liselerde öğrencilere yabancı dil becerisi kazandırılmasına özel bir önem verilmeli ve Avrupa Birliği'nin öğrenci değişim programlarından faydalanılmalıdır. Meslek liseleri öğretmenlerinin lisansüstü çalışma yapmaları ve yabancı dil becerilerini geliştirmeleri desteklenmelidir. Öğretmenlerin öğrenimleri sırasında, eğitimlerinin bir kısmını Avrupa Birliği'nin eğitim programları kapsamında, yurtdışındaki yükseköğretim kurumlarında sürdürürebilmelerine olanak sağlanmalıdır. Bu uygulamalar aynı zamanda mesleki eğitimin de özendirici olmasındaki etkisini arttırarak, akademik becerileri ile ilgi ve tutumları daha yüksek öğrencileri bu programlara çekebilecektir.

Mesleki eğitim programlarında internet tabanlı teknolojilerden yararlanma ve ortak dersler kapsamında iş yeri açma, yönetme, temel muhasebe ve hukuk gibi derslere yer verilmesi eğitimin niteliği ile ve olası yaygın etkileri ile doğrudan ilişkilidir. Mesleki ve teknik lise programları incelendiğinde ortak derslerin yanısıra alan dersleri arasında da bu veya benzeri derslerin yeterince yer almadığı görülmektedir. Bu nedenle eğitim programlarında, girişimcilik, iş yeri açma, şirket kurma ve yönetme gibi ortak derslere yer verilmeli ve bu derslerin yürütülmesinde bilişim teknolojilerinden faydalanılmalıdır. Örnek olarak sanal ortamda şirket açıp yönetmeyi sağlayan simülasyon yazılımlarından ders kapsamında faydalanılması düşünülmelidir.

Öğrencilerin yeniliklere ve değişimlere uyum sağlayabilecek yeterliklere sahip olmaları oldukça önemlidir. Uygulamalı ders saatlerinin yükseltilerek, öğrenci bilgilerinin pekiştirilmesi sağlanmalıdır. Öğretim programına meslek alanlarındaki güncel gelişmeler aktararak, uygulamalı dersler, gerçek hayattan seçili problemler eşliğinde düzenlenebilmelidir. Bununla birlikte, öğrencilerin sektör beklentilerini daha iyi karşılayabilmeleri için modüler programlarda yer alan modüllerin içeriklerinin

düzenlenmesinde ve modüllerin öğretimi sürecinde iş dünyasından profesyonellerin daha fazla katılımları sağlanmalıdır.

Mevcut sistem içerisinde mesleki eğitim okulları ve sanayi arasındaki ilişkiler henüz yeterli düzeyde değildir. İşbirliğinin genellikle okullardan sanayiye yönelik olarak tek taraflı olduğu dikkati çekmektedir. Bununla birlikte işyeri eğitiminde ne yazık ki yapısal düzenlemeler henüz yeterli düzeyde gerçekleştirilememiştir. Öğrencilerin öğrenimleri sürecinde işyerlerinde ucuz iş gücü olarak kullanılmalarını engelleyebilecek etkili bir okul-sanayi işbirliği ortak eğitim modeli geliştirilememiştir. Bu nedenle, mesleki eğitim okulları ve sanayi arasındaki işbirliğinin sağlıklı olarak kurulabilmesi ve yürütülebilmesi için sanayi kuruluşları ve meslek liseleri arasında proje tabanlı işyeri eğitim modeli geliştirilmeli ve öğrencilerin proje odaklı çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Bunun yanısıra meslek lisesi öğretmenlerinin ise sanayi ile proje tabanlı ortaklıklar geliştirmeleri ve projelerde çalışmaları, hem mesleki deneyimlerini arttırmaları hem de teorik bilgilerini güncellemeleri açısından oldukça önemlidir.

Mesleki ve Teknik Eğitim Sonrasına İlişkin Görüş Ve Öneriler

Mesleki ve teknik eğitimin temel hedeflerinden biri mesleki yeterlilikleri yüksek işgücünün yetiştirilmesi ve bu hedef doğrultusunda hem katma değer yaratan işyeri sayısını arttırmak hem de ekonomik yapının ihtiyaç duyduğu işgücü ihtiyacını karşılamaktır. Ülkemizde yukarıda da belirtilen nedenlerden dolayı mesleki ve teknik eğitime yönelim sınırlı sayıda gerçekleşmekte, lise sonrası ise bireylerin önemli bir kısmı yükseköğretime geçiş talebinde bulunmaktadır. Bu nedenle mesleki eğitime devam eden öğrencileri yükseköğretime geçişte cazip kılacak önlemler alınarak, mesleki eğitime yönelen talebin artırılması düşünülmelidir. Meslek okulları mezunlarına tanınan Meslek Yüksek Okullarına sınavsız geçiş hakkı bu yönde atılmış adımlardan biridir. Buna karşın Meslek Yüksekokullarının öğrenciler tarafından neredeyse bir yüksek lise gibi görülmesi, hatta bazı laboratuvar, atölye derslerinin, meslek yüksekokulları yerine fiziki koşulların elverişsizliği nedeniyle mesleki ve teknik liselerde yapılması bu algıyı daha da güçlendirmiş ve atılan bu adımın mesleki eğitim sistemine olan talebin artırılmasında yeteri kadar etkili olamamıştır. Bunun yanısıra, meslek yüksekokullarının çoğunun hem sanayi bölgelerinden hem de üniversite kampüslerinden uzak olması bu algıyı güçlendirmiştir. (Adıgüzel ve Çardak, 2009).

Meslek liselerine yönelik nitelikli talebin artırılabilmesi için mesleki ve teknik eğitim okulları öğrencilerine 4 yıllık yükseköğretime geçişte öğrenim gördükleri meslek alan ve dallarıyla ilişkili bölümleri tercih ettiklerinde *pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.* Ancak bu ayrımcılık sınavsız geçiş olarak değil, mesleki uygunluk, mesleki yeterlik, alan sınavı gibi ölçütlere bağlı olarak yapılacak bir sınav sistemi ile gerçekleştirilmelidir.

Mesleki eğitim okulları mezunlarının işçiden işverene dönüşmeleri teşvik edilmelidir. Bu kapsamda mesleki ve teknik eğitim okulları mezunlarına uzun vadeli cazip işyeri açma kredileri ve ücretsiz danışmanlık verilmelidir. Bu yönde yasal ve yapısal düzenlemeler öncelik taşınmalıdır.

İşverenlerin mesleki eğitim okullarının mezunlarını öncelikle istihdam etmeleri teşvik edilmelidir. Bu kapsamda istihdam edilen mesleki ve teknik okul mezunlarının ilk yıllarındaki sigorta bedellerine yapılacak katkılar, vergiler düzeyindeki teşvikler işverenlerin nitelikli işgücüne daha fazla yönelmesini sağlayabilecektir.

İnformal öğrenmelerin belgelendirilerek bu belgeye sahip bireylerin mesleki örgün eğitim sistemine katılmaları teşvik edilmelidir. Daha önce de bahsedildiği gibi ülkemizde formal bir mesleki eğitim sürecinden geçmeden farklı işkollarında faaliyet gösteren yüzbinlerce çalışan bulunmaktadır. Bu çalışanların faaliyetlerini daha yasal bir zeminde gerçekleştirmelerine imkân sağlamak için bu bireylerin

çalıştıkları alana ilişkin edindikleri becerileri tanımlama ve bu becerileri belgeleme yoluyla istekli olanların örgün eğitim sistemi içerisinde devam etmelerine olanak sağlanmalıdır.

Sonuç olarak ülkemizde mesleki ve teknik eğitim okullarının bir imaj sorunu olduğu açıktır. Bu imaj sorunu yazıda da tartışıldığı gibi haksız gerekçelerden oluşmamaktadır. Mesleki ve teknik eğitim sistemimizin niteliksel olarak daha etkili bir işleve sahip olması büyük önem taşımaktadır. Dünyanın en güçlü ilk on ekonomisi arasına girmeyi kendisine hedef olarak koyan ekonomi yöneticilerinin, mesleki ve teknik eğitim sistemindeki sorunları gidermeden, yaratıcılık, girişimcilik, liderlik gibi yirmibirinci yüzyıl becerilerine sahip bireyler yetiştirmeden bu hedefine ulaşması zor gözükmektedir.

Kaynakça

Milli Eğitim Bakanlığı (2007). Yirmibirinci yüzyıl becerileri. <http://mebk12.meb.gov.tr/> adresinden Haziran 2013 tarihinde alıntılanmıştır.

Adıgüzel O.C. & Çardak Ç. (2009) An Evaluation of Curriculum of the Computer Technology and Programming in Vocational Higher Education System in Turkey: A Case Study, *Journal of Industrial Teacher Education*, 45:3, 61-84.

Adıgüzel, O.C. (2014). Türkiye'nin Demografik Özellikleri Doğrultusunda İnfomal Öğrenmelerin Sertifikasyonuna Yönelik Gereksinimin Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (yayın sürecinde)*